

Možnosti a meze dialogu [1978]

V každém textu, i v tom nejlepším, se najdou formulace, které lze omluvit, zamluvit nebo přejít, ale které nelze v plném rozsahu držet. Na jednu takovou problematickou formulaci v textu základního dokumentu Charty 77 upozornil Petr Uhl, i když jeho úmysl vedl vlastně jiným směrem. Ve zmíněném dokumentu se vskutku praví, že „Charta neusiluje o formulaci nějakého vlastního politického nebo společenského programu, ale chce v oblasti své působnosti vést konstruktivní dialog s politickou a státní mocí...“. Petr Uhl píše, že přesto, že myšlenka ho původně iritovala, posléze nahlédl, že právě takto koncipovaná myšlenka dialogu je přijatelná. Nemůžeme-li nyní po Petrově podtržení a ozvláštnění oné formulace věc nadále přecházet nebo zamlouvat, jsme postaveni před nezbytnost formulaci omluvit tím, že ji interpretujeme, tím upřesníme myšlenku, již se pokouší ne zcela uspokojivě vyjádřit, a zároveň ovšem že tuto myšlenku obhájíme proti myšlenkám a interpretacím jiným, především pak proti interpretaci Petra Uhla.

Slovo „dialog“ znamená v řečtině tolik co rozmluva, rozhovor; je to setkání dvou nebo více lidí v rovině řeči, slova. Je to proto setkání významnější, protože podstatnější než setkání fyzické. V opravdovém rozhovoru se k partnerovi obracíme ve vší pravdivosti; každý z rozmlouvajících má na mysli partnera nebo partnery, na něž se obrací, v jejich personální podstatě. Ať už jsou tito partneři fyzicky přítomni nebo nejsou, promlouvající se k nim obrací jako na celou, jedinečnou osobu a tím je zpřítomňuje, tj. činí přítomnými. „Promlouvající nebere onoho jemu tímto způsobem přítomného pouze na vědomí, ale přijímá jej za svého partnera, a to znamená: potvrzuje, pokud je to na něm, toto jiné bytí. Pravdivé obrácení naší bytosti k druhému zahrnuje toto potvrzení, tuto akceptaci. Samozřejmě neznamená takové potvrzení ještě zdaleka nějaký souhlas; ale ať už se v čemkoli stavím proti tomu druhému, tím, že jej přijímám jako partnera opravdového rozhovoru, jsem k němu jakožto k osobě řekl své ano.“ (Martin Buber.)

Naprosto souhlasím s Petrem Uhlem, že „myšlenka, že lze skutečně dosáhnout dialogu se státní a politickou mocí, je iluze“; je to iluze proto, že státní a politická moc (a to každá bez výjimky) nemá personální charakter, není to osoba. Situace je dokonce ještě horší: státní a politická moc má tendenci se z lidského personálního prostoru maximálně emancipovat a strhávat do této odlidšťující emancipace také lidi. Odcizení spočívá v tom, že člověk je zbavován svého personálního charakteru, aby poskytl neosobní státní a politické moci jakýsi personální (spíše quasi-personální a ovšem pseudopersonální) převlek. Když se obracíme na státní a politickou moc s nějakým svým návrhem či peticí, nikdy ji ona moc nedostane na stůl, tím méně do ruky (vždyť ona nikdy za žádným stolem nesedí a

také nemá žádné ruce). Vždycky se náš návrh nebo naše petice dostanou do rukou nějakému konkrétnímu člověku. A tento člověk má dvojí možnost: buď se ztotožní s mocí jako její reprezentant a mluvčí – anebo si zachová svou soukromou distanci a vyjde nám vstříc jako partner rozhovoru. V prvním případě se ona moc obléká do zdání personality, kterou si vypůjčuje u libovolného člověka, který funkci nejenom *má*, ale *je* funkcí (totiž funkcí moci). V druhém případě osobní vlastnosti a personální jednání konkrétního člověka zakrývají skutečnost, že tu nadále zůstává odcizená moc, s níž nepohne náš rozhovor s jistým jejím funkcionářem a představitelem ve chvíli, kdy nemluví a nejedná ze své funkce. Zkrátka: se státní a politickou mocí, která je svou podstatou neosobní, se nemůžeme setkat v personální rovině, na které jedině je možný skutečný rozhovor, opravdový „dialog“.

Přesto „naše hnutí musí dialog stále nabízet“; i s tím stále ještě souhlasím. Nemohu však uznat důvody, které pro to Petr Uhl uvádí; a nemohu se ztotožnit s příliš doslovným chápáním adresy oné nabídky dialogu. Uhl říká, že nabídka dialogu je cenná pouze za předpokladu neuskutečnitelnosti nabízeného; hodnotu nabídky vidí v jejím „mobilizujícím charakteru“ a v tom, že nabídka „pomáhá čím dále tím většímu počtu lidí zbavovat se iluzí o charakteru moci samé“. To by snad platilo ještě tak v okolnostech života mytického nebo náboženského: lidé se obracejí k nějaké modle jako k božské osobě, a my jim dokážeme jejich iluze, když budeme modlu provokovat a ona nebude schopná personálně zareagovat. Ale Petr Uhl nemá na mysli moc obecně, nýbrž docela určitou moc, jejíž „totalitní základ“ činí jakýkoli veřejný dialog s opozicí čímsi naprosto nepřijatelným. To je však záměna nepřipustná. Její mylnost má hned dvojí složku: jednak nevěčně, a tudíž napadnutelně dokazuje zcestnost „byrokratické diktatury“ její neschopností či údajnou neochotou vstoupit do dialogu (zatímco zcestnost mocenských struktur, v nichž jsme nuceni žít, je zcela jiné povahy a má také zcela jiné kořeny), jednak nepřímo naznačuje, že existují jiné typy státní a politické moci, které jsou schopny i ochotny do dialogu vstoupit (což je, jak jsme řekli, nemožné; navíc to asi nebylo Petrovým záměrem).

Kromě toho mne zaráží jakási gruntovní nepoctivost a neoprávněnost postoje, který se tváří, že je pln ochoty k dialogu, jen za předpokladu, že bezpečně ví, že jeho nabídka dialogu nebude přijata. Nejde jenom o to, že patologická a deviovaná povaha samotné moci by tento trik mohla omlouvat; jde především o zcestnost našeho vlastního přístupu a o zpochybnění věrohodnosti ochoty k dialogu ve všech ostatních případech a situacích. Buber zcela oprávněně podtrhuje, že v opravdovém rozhovoru se musíme k partnerovi obracet se vší pravdivostí; to nepochybně musí platit i o nabídce dialogu, která je pravdivá, jen když už je sama prvním dialogickým krokem, když je začátkem takového dialogu, a když nestojí mimo něj a ne-

pokouší se jím manipulovat jako prostředkem nátlaku nebo diskreditace až difamace. Znovu zdůrazňuji: nejde vůbec o to, zda si to konkrétní státní a politická moc, konkrétní režim zaslouží nebo nezaslouží, nýbrž o to, že tím narušujeme a korumpujeme svou vlastní vnitřní integritu a opravdovost. Jsem si dobře vědom, že Petr Uhl mluví také o tzv. vnitřním dialogu, otevřeném pro kohokoliv a plném pochopení a tolerance (což neznamená nekritičnost), který nikdy neskončí, ale naopak se rozšíří na celou společnost. Jenže na to prostě nevěřím; kdo dopustí, aby se v jeho – a zejména politických – hodnoceních a přístupech uhnízdil kousek nepoctivosti a nepravdivosti, ztratí brzo kontrolu nad zlými duchy, jež tím vyvolal.

Nabídka dialogu má tedy smysl pouze tam, kde existuje základní možnost, aby byla přijata. Státní moc či režim do dialogu vstoupit nemohou, neboť dialogu se mohou ujmout pouze lidé. Záměr Charty 77, „vést konstruktivní dialog s politickou a státní mocí“, je proto třeba chápat a interpretovat jako ochotu a otevřenost signatářů (a mluvčích) Charty 77 k dialogu s představiteli politické a státní moci. Tito představitelé ze své strany zatím podobnou ochotu ani otevřenost neprojevili („rozhovory“ při policejních výsleších za takový dialog ovšem nemohou být považovány, neboť ze strany Bezpečnosti nebyl splněn předpoklad přijetí partnera v rozhovoru jakožto partnera, k jehož osobě přes jakékoli názorové diference je řečeno ono Buberem požadované „ano“ – Bezpečnost s námi má co mluvit jen ve věci nějakých trestných činů, přečinů nebo přestupků, jinak překračuje svou kompetenci). Nepovažuji to však za předem a zásadně vyloučené; kdyby k tomu došlo, že představitelé moci a režimu projeví ochotu a otevřenost ke skutečnému rozhovoru, je to možno v každé situaci jen uvítat. Kvituji s uspokojením, že Petr Uhl mluví o dialogu, který „je přístupný komukoliv, neuzavírá se před nikým, ani před těmi, kteří zůstali ve strukturách státní, politické a hospodářské moci, nebo do nich v posledních deseti letech pronikli“. A mluví ovšem v této souvislosti o „vnitřním dialogu“ nebo o dialogu „nezávislých“; nicméně onen „dialog s mocí“ je nemožný, jak jsme si ukázali – takže jiný než „vnitřní dialog“ už nezbývá.

Tady je na místě, abychom uvedli také něco o *mezích* dialogu. Dialog je svou podstatou otevřen každému – jinak to není dialog, nýbrž pouhé jednání či vyjednávání. A přece z toho nelze zkratkovitě a zkratkovitě vyvodit, že se můžeme napořád pouštět do dialogu s kýmkoliv a za jakýchkoliv okolností. Někteří lidé mohou být z dialogu vskutku vyloučeni; nejsou však primárně vyloučeni těmi druhými, ale vylučují se z něho sami. Nicméně to, že se sami z dialogu vyloučili, musí být nějak zaznamenáno a posouzeno; není to tak jednoduché, že ti, kteří se z dialogu vyloučili, prostě odejdou a přestanou se s ostatními bavit. To je pak příliš snadné; problémy začínají tam, kde někteří lidé dialog vylučují a maří, ale tváří se,

jako by ochotou k dialogu přetékali. Zahájit „dialog“ s takovými lidmi a setrvávat v něm pak znamená účast na velikém podvodu; mezi takovou účastí z hlouposti a mezi účastí z chytráctví není podstatný rozdíl. Dialog je pěkná, velmi lidská záležitost; dobrá vůle k dialogu nemůže však nikdy omlouvat ochotu přistoupit – ať už vědomě či nevědomky – na podmínky, jež skutečný, opravdový dialog vylučují (tj. jež vylučují např. onu otevřenost dialogu pro každého, čili kterými jsou určití lidé předem z dialogu vylučováni, nebo které znamenají tabuizaci určitých témat nebo názorů apod.). K opravdovému dialogu nestačí jen dobrá vůle a upřímnost; je k němu zapotřebí značné intelektuální, mravní, a dokonce duchovní průpravy. Lidé, kteří na to nejsou připraveni a nejsou k tomu vybaveni, by se do dialogu neměli pouštět, neboť napáchají víc škody než užitku. Na prvním místě je to co nejlepší příprava; bez přípravy na obou stranách (resp. na všech stranách) je opravdový dialog fakticky vyloučen. A k této přípravě náleží také co nejbohatší zkušenosti s dialogem; proto je třeba pokud možno vstupovat do dialogu po boku zkušenějších a učit se od nich. Dialog, opravdový a perspektivní dialog není užitková záležitost, nýbrž je to spíše jakési umění, ale umění ve smyslu *poiésis*, nikoli ve smyslu *techné*. Náleží k němu ovšem – jako ostatně ke každému umění – také vysoce náročná řemeslná stránka, ale jen jako předpoklad, který sám o sobě zdaleka nestačí. Základním rysem skutečného dialogu je jeho otevřenost. Ale ta se nevyčerpává otevřeností k partnerům v dialogu.

Nejhlubší význam dialogu spočívá v tom, že uprostřed otevřenosti vůči druhému, vůči partnerovi v rozhovoru se učíme otevřenosti podstatnější, hlubší, radikálnější, totiž otevřenosti vůči samotné pravdě. V dialogu nasloucháme tomu, co nám říká druhý člověk; ale proč vlastně máme naslouchat druhému člověku? To není nic samozřejmého. Lidí je mnoho; mají různou povahu a různé zvyky. Jsou lidé, kteří obtěžují celé okolí svým ustavičným žvaněním. Smysl dialogu nespočívá v tom, že budeme naslouchat takovému žvanění. Otevřenost vůči druhému člověku má svůj nejhlubší důvod v tom, že očekáváme, že nám něco řekne, že nás přivede k novému pohledu na věci, že nám ukáže novou dimenzi problému, že nás skrze jeho promlouvání osloví sama pravda. Prastará zkušenost s tím, čemu Řekové říkali *logos*, tj. slovo, řeč, rozum, význam, důvod, nás učí, že oním místem, kde se nejspíš vyjevuje pravda, je konfrontace různých pojetí a přístupů. Nikoliv ovšem jakákoli konfrontace, zvláště pak ne vzájemné bojové překřikování, nýbrž názorové střetnutí partnerů, kteří si navzájem věnují maximální pozornost, kteří se nechtějí jenom vymluvit, ale svým rozmlouváním se něčeho podstatného chtějí dobat, a proto si naslouchají a reagují na sebe s maximálním úsilím o porozumění partnerovi. A právě uprostřed tohoto rozmlouvání a vzájemného naslouchání se stává, že partneři zaslechnou nikoli jenom jeden druhého, nýbrž oba něco třetího, něco, co je osloví během jejich rozmlouvání a skrze ně: to „během“ a

„skrže“ se řecky poví „*dia*“. Nejhlubším smyslem dialogu je naděje, že uprostřed našeho povídání a promlouvání zazní něco, co ani jeden z nás původně nevěděl a co nebylo součástí pojetí a názoru ani jednoho z nás, totiž že zazní pravda jako něco nového, aktuálního, živého, co nás oba přesvědčí a co si nás podmaní.

Rozmluva, rozhovor, dialog je totiž ten zázračný prostředek, jímž si nás sama pravda podmaňuje tím, že nás vnitřně, bez jakéhokoli násilí přesvědčí. Dialog vůbec není žádné vyjednávání, ústící v kompromis, částečně uspokojující obě strany (event. všechny strany, pokud jich je víc). Pravda nevzniká z kompromisu, nýbrž vylučuje kompromisy. Proto také dialog není žádným politickým prostředkem, žádnou politickou metodou; dialog není nástrojem v našich rukou, ale je ochoten vydat se všanc pravdě. Proto také neexistuje žádná norma, žádný předpis, má-li být dialog veden v soukromí či veřejně; rozhoduje rozumná úvaha, která z obou cest v daném případě slibuje větší naději, že se na ní vyjeví pravda. Sókratés vedl své rozhovory jak v soukromí, tak na veřejných místech. Daleko důležitější podmínkou je vyloučení nátlaku a donucení jakékoli povahy. Petr Uhl uvažuje o dialogu příliš pragmaticky a utilitárně: nabídka dialogu je „strategickým prvkem našeho boje“, má „mobilizující charakter“, je to „cesta politizace stále většího okruhu lidí“, vedoucí k „revolučnímu řešení“ politických problémů. Vůbec si neuvědomuje, že všechny tyto a mnohé jiné politické momenty mohou být obrovskou překážkou pro skutečný dialog. Nelze vyloučit, že někdy bude nutno, aby dialog opustil dočasně veřejnou scénu, aby obešel největší překážky na cestě za pravdou.

Co to vlastně znamená, když lidé bez mocenského postavení nabízejí dialog představitelům moci? Nic jiného, než že je vyzývají, aby poodstoupili ze své pozice síly, aby na chvíli odložili stranou mocensko-politické kalkulace a úvahy a aby se jako rovný s rovným setkali s lidmi bez moci v rozhovoru, kde platí argumenty a kritické myšlení a nikoli mocenské tlaky a přinucení. Je to vždycky dost nepravděpodobné, že představitelé moci na takovou výzvu pozitivně zareagují; vyžaduje to značnou dávku kultivovanosti, ale také příznivé okolnosti. Možnost takto nabízeného dialogu může být někdy silně ukracována, ne-li přímo znemožňována obavou mocných, že by tím projevili slabost, že by ztratili na prestiži nebo že by prostě ztratili svá postavení a funkce. Nikdy bych nechtěl vylučovat rozhovory stranou veřejnosti, jestliže by to mohlo pomoci v jejich uskutečnění. Skutečný problém vidím jinde.

Nejsem si vůbec jist, že mohu určité reprezentanty politické moci vzít vážně a přijmout jako partnery v dialogu, že mohu – řečeno s Buberem – potvrdit a akceptovat jejich „jiné bytí“, které je vlastně jakýmsi nesvéprávným, odcizeným, znelidštěným bytím, neboť znevolněným svou poplatností moci a svou obrovskou závislostí na ní. Dialog s takovými sobě samým a svému lidskému poslání odcizenými lidmi není možný; nabídka

dialogu a předstírání, že dialog možný jest, je jen lživé gesto a podvod – především podvod vůči těm, kteří zůstávají stranou, ale také sebed podvádění, myslíme-li to vážně. A posléze je to podvádění a selhání ve vztahu k těm, s nimiž chceme dialog vést, neboť je uznáváme, potvrzujeme a tím i utvrzujeme v jejich neautentičnosti, odcizenosti a zbloudilosti. A to už vůbec stranou nechávám případy, kterých není nijak málo, že taková odcizenost a zbloudilost je provázena jakousi „moral insanity“, komplexy vyvěrajícími z neschopnosti a nedostatečnosti všeho druhu, zlobou a nenávisť, bezohledností a krutostí, ješitností, prolhaností, naprostou osobní nespolehlivostí atd. atd. Mezi lidmi jsou zkrátka takoví, k jejichž osobě nemohu říci své „ano“; a v dobách společensky, mravně a duchovně rozvrácených, jako je naše, se zvýšenou měrou vyskytují v popředí a na vedoucích místech (kdežto ve společnostech konsolidovaných jsou alespoň ve většině vyřazeni na místa okrajová, pro společnost méně nebezpečná). To je ostatně také důvod, proč odmítám heroizaci revolučního postoje a postupu, neboť právě v revolučních dobách je takových morálně zakrnělých nebo narušených parvenu-ů či arivistů mimořádně mnoho (obvykle to nebývá vina revoluce, nýbrž předcházejícího režimu; ale to na věci nic nemění).

Nabídka dialogu s představiteli politické a státní moci, resp. ochota k dialogu s nimi je jistého druhu služba lidem, kteří se ocitli v tísní a nebezpečí. Lidé, kteří se dříve neznali a kteří nemají ve svých vztazích, nač by mohli navázat a nač by se mohli odvolat, nemají ani velkou šanci, že by spolu mohli takový dialog navázat. Člověk v moci postavený propadá optickým klamům, vidí skutečnosti zkreslujícím prizmatem a ztrácí schopnost kritického přístupu k celým oblastem a rovinám. Cizí osoba může jen stěží prolomit tuto subjektivní uzavřenost politika nebo vůbec muže ve funkci. Staří přátelé mají tu výhodu, že mohou přijít s jakýmsi „přátelským nakopnutím“, které má jistou naději, že obnoví zasutou normalitu mezilidských vztahů a také ostřejší vidění skutečnosti, jaká vskutku jest. Proto bych považoval nejen za přípustné, ale dokonce za žádoucí, aby takové osobní, personální kontakty např. mezi exkomunisty a dnešními vedoucími politickými pracovníky zůstávaly zachovány, resp. aby byly ožívovány a obnovovány. Běda tomu, kdo takové přátele nikdy neměl nebo kdo je už ztratil; a běda také tomu, kdo je má, ale kdo se vůči nim zatvrdil a uzavřel. Tomu pak není pomoci.

Nabídka dialogu s představiteli politické a státní moci nemůže a nesmí být jenom nějakým politickým trikem a vlastně zbraní proti nim, nýbrž má je pomoci vytáhnout z jejich funkcionářské ulity – a víc: pomoci je uvolnit ze sevření moci, jejímiž jsou reprezentanty – a vtáhnout je do rozhovoru, v němž ovšem přestávají být ve všech parametrech a do všech důsledků pouhými funkcionáři a reprezentanty a kde se musí a také mohou projevovat jako lidé mezi lidmi. Cílem je totiž vytvořit maximum prostoru

pro společenský i soukromý život, nezávislý na státní a politické moci a zachovávající vůči ní v řadě směrů odstup (zatímco v řadě jiných směrů, kdy by jistý odstup a respekt byl vítán, jde naopak o politickou angažovanost); a nabídkou dialogu nabízíme vlastně představitelům moci, aby vstoupili do tohoto volného, svobodného prostoru. Tím je bereme jako lidi a vyzýváme je, aby se vyprostili z pout svých funkcí a aby jako rozhodující rovinu svého života viděli tu, která nepotřebuje berel mocenského zaštitění a přístupu k nejvyšším rozhodováním, ale která má svou hodnotu v sobě a ve své ode všech mocenských struktur distancované zapojenosti do normálního života svobodné společnosti. To, že vysocí političtí a státní představitelé v našich zemích jen tak zcela výjimečně odcházejí ze svých funkcí ještě za svého života nebo dokonce dobrovolně, svědčí o tom, že už docela ztratili zázemí svého prostého lidského života a že se v odcizení sobě samým ztotožnili se svými funkcemi.

Nemá-li být nabídka dialogu ze strany lidí, zbavených moci nebo se programově distancujících od moci, pouhým gestem (a nadto dost směšným gestem), musí být zjevná jejich lidská i specifická kvalita. Pouhým odporem vůči moci a režimu se člověk ještě nestává osobností; disidentství samo o sobě ještě vůbec nez kvalitňuje náš lidský profil. V dialogu – tj. ve skutečném, opravdovém dialogu – rozhodují však právě lidské kvality. Zní mi to dost podezřele, když Petr Uhl vidí cenu dialogu – či vlastně již jen permanentní nabídky dialogu – v tom, že vede k „politizaci stále většího okruhu lidí“. Dialog může být veden jenom mezi několika málo lidmi či „stranami“; tábory lidu vylučují možnost skutečného dialogu. Smyslem dialogu je hledání pravdy, nikoli prosazování nějakého předem stanoveného rozvrhu; a o pravdě nikdy nerozhoduje množství hlasů, nýbrž argumenty. (Ostatně i to je vyjádřeno vadně, nesprávně; poměr je obrácený: nerozhodují argumenty o pravdě, nýbrž pravda o argumentech. Ale v dialogu, v rozhovoru je nutno pracovat s argumentací, i když platnost jednotlivých argumentů zůstává vždy otevřenou otázkou, jejíž řešení nebude nikdy definitivní.) Dialog nemá nic společného s hlasováním; struktura dialogu není také vůbec demokratická, tj. v dialogu nevládnou pravidla, na nichž se usnesla většina – a většina také nerozhoduje o výsledku takového dialogu. V dialogu nevládne ani lid, ani monarcha, ani skupina nejlepších, nýbrž jediné a pouze pravda, vůči níž se musejí otevřít jak ti „nejlepší“, tak ti docela obyčejní a průměrní.

Chtěl bych ostatně alespoň marginálně poznamenat, že mne v textu Petra Uhla poněkud dráždí jeho paternalistický tón a jeho guvernantství, které provází bohužel většinu marxistů. Komu jsou vlastně adresovány takové formulace, které nesnesitelně podceňují úroveň našeho průměrného člověka? Neustálá nabídka dialogu „má mobilizující charakter: lidé si počínají uvědomovat, že zde existuje síla, která je schopna...“; „pomáhá čím dále tím většímu počtu lidí zbavovat se iluzí o charakteru moci samé, po-

znat její totalitní základ“; „politický dialog mezi komunisty u moci a komunisty v opozici by zaujal jen málo lidí, většina není schopna rozpoznat, že právě diskuse o stalinismu a byrokratickém centralismu je diskusí klíčovou“; „teprve revolučním překonáním byrokratické diktatury – tímto sebeosvobozováním – začnou utlačovaní a ponižovaní tato práva v plném rozsahu chápat a začnou jich také užívat“; je to „jediná cesta, jak přiblížit socialistické ideály většímu počtu lidí a také dělníkům“; „cesta, jak jim pomoci, aby sami odhalili podstatu politického systému, který je svírá“; atd. atd. Tento zvětšely buditelský komplex je třeba radikálně odhodit, protože ruší a protože je schopen diskreditovat i nejlepší myšlenky. Lidé nemají rádi, když z nich někdo dělá větší pitomce, než za jaké se mají, a dokonce než jakými skutečně jsou.

Nakonec bych chtěl jenom znovu podtrhnout, že v dialogu se setkávají lidé a nikoli systémy (ať už názorové nebo politické či jiné); a setkávají se personálně a nikoli ve svých funkcích. Společenské postavení partnerů v dialogu nemá váhu; proto se odkládá předem v „šatně“. Dialog je možný jen v prostoru, kde neintervenují žádné zásahy zvenčí, především žádné zásahy mocenské. Koncem šedesátých let byl ve stranických kruzích častý termín „řízený dialog“. Tento nesmyslný termín ovšem vypovídal dost o způsobu myšlení funkcionářů: dialog „letěl“ a nebylo možno zastavit jeho pronikání; rostly obavy, že se z toho vyvine nekontrolovatelná řetězová reakce. Proto měly v „řízeném dialogu“ cílené intervence celkovou reakci zpomalit. Zkrátka mýtus, na jehož základě se prováděla technická opatření. Dialog nelze řídit, jenom narušovat. Řídit lze jednání; jednání je třeba dát přednost před fyzickým násilím a bojem. V jednání může být průběh sporu či rozporu kultivován, civilizován. Nejsem si jist, zda Charta 77 je nebo bude schopná vést nějaké jednání; chybí jí k tomu nezbytná struktura. Ale není to po mém soudu ani její úkol a cíl. Charta 77 není ani politické, ani žádné jiné „hnutí“, protože se ve svých celkových postupech nemůže „hýbat“ ani „vyvíjet“; každý takový pohyb nebo vývoj by znamenal proměnu její podstaty (nemám tu na mysli drobné „vynálezy“ nových metod práce apod.). Měl jsem příležitost už několikrát vyložit, proč se domnívám, že se Charta může a má držet svého prvního, ustavujícího dokumentu nejenom v dosavadních poměrech, ať už budou trvat jakkoli dlouho, ale i v daleké budoucnosti, neboť jejích cílů nebude nikdy definitivně dosaženo. Dnes ještě od ní mnozí lidé čekají leccos, co není schopna ani povolána plnit; ale jejím úkolem není a nemůže být suplovat něco, čím není a nechce být (např. politickou nebo kulturní opozicí). Charta 77 tu je proto, aby ukazovala a vymezovala prostor lidské a občanské svobody, sféru lidských a občanských práv, které mají a vposledu musí být respektovány i ze strany státu, aby upozorňovala na svobody dosud nevyužité a práva dosud neuplatněná a inspirovala tak členy společnosti k novým svobodným aktivitám a iniciativám, a posléze aby – do té doby, dokud to bude

nutné – trpělivě, ale soustavně odhalovala jak obecné podoby, tak jednotlivé případy nelegitimního a nelegálního porušování lidských a občanských práv ze strany státu, úřadů a jednotlivců v úředním postavení, aby je zveřejňovala a sledovala způsoby, jak dochází k jejich nápravě. Paralelně s touto svou hlavní aktivitou sleduje i stav zákonnosti v zemi, tj. případy jejího porušování, způsoby nápravy a také nutné případy, kdy je třeba zákony novelizovat nebo zrušit a nahradit jinými, protože nejsou jednoznačné, mají příliš široké možnosti pro aplikaci výjimek anebo jsou v rozporu s jinými zákony, s ústavou a s mezinárodními závazky, pokud jde o interpretaci a uplatňování lidských a občanských práv. Charta tu není proto, aby podávala návrhy nebo předkládala projekty na politické nebo společenské změny (což neznamena, že se staví proti takovým změnám či reformám); a není tu ani proto, aby přibližovala nějaké „osvobozující chvíle, kdy padají trůny a lámou se pouta“, ani aby zkvalitňovala průběh takových okamžiků. (Také musím projevit nesouhlas s tím, že by „smyslem našeho zápasu“ bylo „postupné rušení dělby práce, rozptýl moci, přechod k formám přímé demokracie a rušení státu“; ovšem bylo by nejprve třeba objasnit, koho označuje ono „my“ a co přesně tato slova znamenají. V žádném případě však nic podobného nemůže být spojováno s cíli, které sleduje občanská iniciativa Charta 77.)

Se závěrem textu Petra Uhla zase souhlasím; zvláště s potřebou tolerance a snahy o vzájemné porozumění to všichni musíme vzít vážně, vážněji než dosud. A nic by si nebylo snad přát víc než to, abychom se odpoutali od iluzí a stereotypů sektářství a „diplomacie“ a abychom „dávali přednost pravdě“.

(in: *Dialog a politika*, Dialogy č. 10, prosinec 1978, str. 10–26)